

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

ZRÓŻNICOWANIE POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Zasadniczym sposobem realizacji założeń i celów polityki spójności jest wspieranie z budżetu unijnego regionów o słabszych gospodarkach, które bez tej pomocy nie byłby w stanie dorównać do średniego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej. Pomoc regionom zacofanym może być rozpatrywana w różnych aspektach: finansowym, instrumentalnym oraz instytucjonalnym. Aspekt finansowy sprowadza się do kierowania strumieni środków pieniężnych na współfinansowanie przedsięwzięć w regionach realizujących cele polityki spójności w konkretnym okresie programowania. Aspekt instrumentalny to zasady wykorzystywania unijnych funduszy strukturalnych: Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego [Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1783, 1999], Europejskiego Funduszu Społecznego [Rozporządzenie Rady nr 1784, 1999] czy też Funduszu Spójności. Aspekt instytucjonalny sprowadza się do unijnych i krajowych regulacji prawnych, dokumentów strategicznych i programów operacyjnych oraz instytucji, które uwzględniają zasady partnerstwa wertykalnego i subsydiarności.

Po roku 2004 obserwuje się stopniowy proces konwergencji Polski z krajami członkowskimi Unii Europejskiej [Sawicz, 2012]. Pozytywny wpływ akcesji krajów Europy Środkowo-Wschodniej zauważyli Rapacki i Próchniak [2009]. Stwierdzili, że przystąpienie m.in. Polski do struktur Unii Europejskiej pozwoliło zdynamizować gospodarkę poprzez napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych oraz przyspieszenie reform strukturalnych. Według nich ogromne znaczenie miały również zrealizowane transfery finansowe. Pozwoliło to na szybki wzrost konwergencji nowych państw członkowskich szczególnie w okresie poprzedzającym akcesję, tj. w latach 1996-2001 i 2001-2007.

Mając na uwadze powyższe, autor badań dokonał oceny procesów wewnątrzregionalnego różnicowania się gmin pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w warunkach województwa dolnośląskiego. Autor podjął również próbę określenia oddziaływania zrealizowanych projektów finansowanych ze środków unijnych na rozwój tych gmin. Wskazał także bariery oraz możliwości rozwojowe obszarów wiejskich położonych na terenie województwa dolnośląskiego.

Celem poznawczym rozprawy było wyznaczenie zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego oraz wskazanie czynników determinujących to zróżnicowanie. Do realizacji celu poznawczego sformułowano następujące cele szczegółowe:

- a) wyznaczenie obszarów wiejskich wymagających specyficznej interwencji. Dokonanie klasyfikacji gmin na trzy typy, a mianowicie: progresywne, stagnujące oraz regresywne,
- b) identyfikacja dynamiki zmian w zakresie poszczególnych komponentów charakteryzujących poziom rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich,
- c) określenie barier i wskazanie możliwości rozwojowych dla wybranych gmin

- progresywnych, stagnujących i regresywnych,
- d) ocena poziomu rozwoju wybranych gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa dolnośląskiego z uwzględnieniem wdrażanych programów unijnych.

Celem aplikacyjnym (praktycznym) prowadzonych badań było wyznaczenie obszarów strategicznej interwencji na terenach wiejskich oraz sformułowanie rekomendacji dla władz samorządowych wybranych gmin dotyczących propozycji różnicowania stosowanych instrumentów wspierających rozwój jednostek zakwalifikowanych do trzech wyodrębnionych typów gmin.

W rozprawie postawiono cztery hipotezy badawcze:

H₁: Realizowana w latach 2004-2010 polityka regionalna spowodowała w województwie dolnośląskim zwiększenie zróżnicowania pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich.

H₂: Przyczyną zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego są uwarunkowania ekonomiczne.

H₃: Lokalizacja obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego względem aglomeracji miejskich jest przyczyną zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego tych terenów.

H₄: Gminy o największych zmianach poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego są zlokalizowane w bliskiej odległości od głównych ośrodków miejskich.

Problematyka spójności obszarów wiejskich jako temat badań, podejmowana była przez wielu autorów. Pomimo tego, dobór wskaźników służących ocenie tego zjawiska w dalszym ciągu wzbudza wiele dyskusji. Niniejsza praca jest próbą włączenia się w nurt badań związanych z rozwojem obszarów wiejskich i propozycją wielostronnego ujęcia problematyki spójności terenów wiejskich z uwzględnieniem zarówno aspektu społecznego jak i gospodarczego na przykładzie regionu dolnośląskiego.

Uzyskane wyniki przeprowadzonych badań pozwoliły na realizację celu pracy, weryfikację hipotez oraz na sformułowanie wniosków:

1. W latach 2002-2010 pogłębiało się zróżnicowanie obszarów wiejskich regionu dolnośląskiego pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Niepokojącym zjawiskiem jest fakt, że zwiększyła się liczba gmin o najniższym i średnim poziomie tego rozwoju.
2. Gminy o najwyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego zlokalizowane były wokół aglomeracji miejskich, lecz jednostki terytorialne, w których następowały najbardziej dynamiczne pozytywne zmiany, nie tworzyły zwartej terytorium wokół miast. Istotną rolę w tym zjawisku odegrała polityka władz samorządowych.

3. W gminach progresywnych o silnym potencjale gospodarczym, czynnikami determinującymi o poziomie rozwoju społeczno-gospodarczym były uwarunkowania ekonomiczne. W gminach tych zaobserwowano relatywnie słabą aktywność społeczną. Rozwój społeczny występował natomiast na terenach gmin o dodatnim saldzie migracji i korzystnych uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych.
4. W gminach najslabiej rozwiniętych, o rozwoju społeczno-gospodarczym decydowały takie czynniki jak: aktywność społeczna, wzrost liczby podmiotów gospodarczych oraz liczba gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 15 hektarów użytków rolnych.
5. W gminach stagnujących, stanowiących ponad połowę ogółu gmin dolnośląskich, zaobserwowano jedynie rozwój rolnictwa i rynku pracy. Ich lokalizacja przestrzenna wskazuje na ukierunkowanie turystyczne w dalszym rozwoju.
6. Gminy regresywne tworzą obszary problemowe w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego i wymagają strategicznej interwencji państwa i władz regionalnych. Ich atutem jest wzrastająca aktywność społeczna mieszkańców.
7. Badania ankietowe wskazują, że o rozwoju decydują takie czynniki jak: inwestycje w transport, przedsiębiorczość, społeczeństwo obywatelskie oraz w infrastrukturę techniczną. Istotne jest również określenie strategicznych inwestycji gminnych, które mogą pobudzić lokalną gospodarkę i przyczynić się do podniesienia poziomu i jakości życia mieszkańców.
8. W opinii większości mieszkańców badanych gmin, w latach 2002-2010 warunki życia uległy poprawie. Ankietowani mieszkańcy, przedsiębiorcy oraz władze lokalne wskazały, że najważniejsze działania dynamizujące rozwój ich gmin to: sprzyjające warunki dla rozwoju przedsiębiorczości m.in. poprzez wsparcie instrumentami finansowymi, uproszczenie procedur urzędowych oraz atrakcyjne położenie w regionie. Respondenci dostrzegli również bariery rozwoju lokalnego. Za najważniejsze uznali niestabilną politykę państwa, odpływ ludności i wykwalifikowanych pracowników do większych miast oraz ubożenie społeczeństwa.
9. W badanym okresie władze lokalne wykorzystały środki finansowe pochodzące głównie z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Dolnośląskiego oraz Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka. Na wysokość pozyskanych środków wpływ miały zasoby ludzkie i aktywność osób zarządzających gminą.
10. Głównymi dokumentami, na podstawie których realizowano inwestycje były strategie rozwoju poszczególnych gmin. Dokumenty te nie wyznaczały strategicznych inwestycji w oparciu o najważniejsze zasoby wewnętrzne. Dlatego też wiele inwestycji generowało znikome efekty rozwojowe. W przyszłości należy stworzyć mechanizmy, które pozwolą w sposób kompleksowy wyznaczyć te kierunki rozwoju, które przełożą się na istotną zmianę poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego jednostek terytorialnych.

Wyniki niniejszych badań przeprowadzonych w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich Dolnego Śląska dowodzą, że w latach 2002-2010 nastąpiła istotna zmiana większości wskaźników charakteryzujących rozwój społeczno-gospodarczy. Jednakże zmiany te zachodziły w sposób nierównomierny i odznaczały się zróżnicowaniem przestrzennym, co świadczy o zachodzących procesach dywergencji obszarów wiejskich. Występowanie różnic w poziomie rozwoju obszarów wiejskich jest zagrożeniem dla spójności obszarów wiejskich w województwie dolnośląskim i przyczynia się do istnienia nierównych warunków i jakości życia mieszkańców wsi.

Przeprowadzone badania mogą stanowić wzorzec metodyczny do zastosowania przez władze samorządowe regionu dolnośląskiego przy ocenie zmiany poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w celu przygotowywania nowych założeń realizacji polityki spójności w odniesieniu do obszarów wiejskich w dla kolejnych okresów programowania.